ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра гуманітарних дисциплін

Шиманова О. В.

Предмет і завдання етики і професійної етики

Лекція з навчальної дисципліни

«Етика і професійна етика»

для студентів спеціальності:

017 – «Фізична культура і спорт»

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні кафедри
гуманітарних дисциплін
«31» серпня 2018 р. протокол № 1

Зав. кафедри _____ проф. О. А. Полянський

Тема 1. Предмет і завдання етики і професійної етики

1. Етика як філософське вчення про мораль.

Взаємозв'язок етики з іншими науками. Структура і функції етики

Етика як філософське вчення про мораль. Термін «етика» походить від давньогрецького слова «ethos» («етос»), що спочатку трактувалось як спільне житло, домівка, звірине лігвище тощо, а пізніше – як звичай, норов, правило, характер. Для античних філософів Емпедокла і Демокріта етос – це поняття, що характеризує тривку, усталену природу конкретних явищ. Тому вони говорили про етос першоелементів об'єктивного світу, етос людини.

Давньогрецький філософ Арістотель прикметником «ethikos» («етичний») позначив чесноти людської вдачі, душевні якості, які протиставляв діаноетичним (інтелектуальним) чеснотам, афектам та вродженим здібностям. До афектів Арістотель відносив страх, гнів, радість; до властивостей розуму – пам'ять; до етичних чеснот – мужність, помірність тощо.

Саме Арістотель запропонував називати науку, що займається вивченням етичних чеснот, етикою. Цій проблематиці присвячені його праці «Велика етика», «Нікомахова етика», «Евдемова етика».

Давньоримський філософ Марк Тулій Ціцерон у пошуках латинського аналога терміна «ethos» запропонував термін «moralis» («моральний»), оскільки латинське «mos» подібне до давньогрецького «ethos».

Термін «moralis» перекладався як характер, темперамент, звичай тощо. Тобто мова йшла про базові поняття етики як галузі філософських знань. У IV ст. н. е. виник термін «moralitas» – «мораль».

Незважаючи на змістову різнорідність, поняття «етика» і «мораль» досить часто ототожнюють. Наприклад, під професійною етикою вчителів, лікарів, юристів, зазвичай, розуміють особливості їх моралі. Насправді, етика – це наука про мораль, а мораль – це процеси і явища, які ця наука вивчає і досліджує.

Загалом, етика є наукою про мораль, її сутність, природу, походження, історичний розвиток, місце в системі суспільних відносин. Вона займається вивченням сутності та особливостей моральної свідомості, моральних відносин,

дослідженням суспільно-політичних, психологічних механізмів, завдяки яким реалізуються моральні норми, судження, оцінки.

Предметом етики є мораль як форма індивідуальної та суспільної свідомості, загальні закономірності їх буття.

Взаємозв'язок етики з іншими науками. Оскільки етика є філософською дисципліною, то вона безпосередньо пов'язана з її основними розділами – онтологією (вченням про буття), гносеологією (теорією пізнання), аксіологією (вченням про цінності), праксеологією (прикладною філософією).

Очевидною є взаємодія етики з історією, психологією, педагогікою, культурологією, мистецтвознавством, естетикою, етнографією та іншими гуманітарними науками.

В структурі кожної науки виділяються декілька рівнів знань. Етична наука структурно поділяється на емпіричний, теоретичний та нормативний рівні.

Рівень емпіричних досліджень дозволяє з'ясувати факти, що стосуються морального життя людини і суспільства, зібрати і описати їх, а також встановити певні закономірності. Цим займається соціологія моралі, психологія моралі, історія звичаїв.

Теоретичний рівень займається поясненням моралі, а саме – понятійним відтворенням, осмисленням і обґрунтуванням моралі, системи моральних норм і цінностей, що домінують в кожному конкретному соціумі, доведенням її переваг, надійності, мотивації.

Нормативний рівень допомагає застосувати в суспільному житті перевірену сукупність норм і цінностей, стандартів людської моральності, моральне виховання і стимуляцію духовного розвитку людини.

Основними функціями етики як науки є наступні:

- вивчення генезису, сутності, специфіки моралі;

- визначення місця і ролі моралі в житті суспільства;

- дослідження механізмів морального регулювання людської життєдіяльності, критеріїв морального прогресу;

- аналіз змісту основних етичних категорій – добра, зла, справедливості, обов'язку, честі, совісті, свободи, відповідальності, щастя, сенсу життя.

Оскільки центральною категорією етичної науки є поняття моралі, то саме з ним пов’язані найважливіші її завдання:

- описати мораль – її історію, норми, принципи, ідеали, а також моральну культуру суспільства;

- пояснити мораль, тобто здійснити аналіз її «належного» і «сутнісного» варіантів;

- навчити моралі: дати людям всі необхідні знання про добро і зло, сприяти самовдосконаленню людини і формуванню власної стратегії «правильного життя».

2. Поняття та принципи професійної етики

Професійна етика виникла раніше, ніж наукові етичні вчення і теорії про неї. Поява вимог професійної етики була зумовлена повсякденним досвідом, необхідністю регулювання відносин між людьми в процесі виконання ними своїх професійних обов’язків і діяльності.

Професійна етика стосується конкретних видів діяльності і виступає нормативним початком в поведінці фахівців. Професійна етика опирається на визнані професійною свідомістю певної трудової групи особові прояви і формує стандарти професійної поведінки, що знайшли своє відображення у відповідних документах – кодексах, клятвах, статутах.

Становлення і засвоєння нової професійної етики, насамперед, пов’язане з громадською думкою. В кожному виді професійної етики є свої традиції, що є свідченням спадкоємності основних етичних норм для представників певної професії.

Оскільки професійна етика покликана регулювати відносини між представниками однієї професійної групи, то вона опирається на відповідні принципи, вимоги і норми, на основі яких конкретний працівник формує концептуальну етичну платформу для своїх дій, вчинків, рішень.

Незважаючи на те, що кожна професія має свою специфіку і особливості, існують універсальні етичні принципи, якими можуть керуватись представники різних професій. Порядок даних етичних принципів не обумовлюється їхньою значущістю.

1. Перший принцип опирається на золоте правило моралі і полягає в наступному: в процесі виконання професійних обов'язків і в трудовій діяльності не потрібно ставитись до своїх підлеглих, керівників, колег свого службового рівня, клієнтів так, як би ви не хотіли, щоб ставились до вас.

2. Другий принцип вимагає справедливості при наділенні працівників матеріальними, грошовими, сировинними та іншими ресурсами, необхідними для їхньої діяльності.

3. Суть третього принципу полягає в обов'язковому виправленні етичного порушення, незалежно від того, хто і коли його допустив.

4. Четвертий принцип називають принципом максимуму прогресу. Згідно нього: службова поведінка і дії співробітника є етичними, якщо вони сприяють моральному розвитку організації чи її окремих підрозділів.

5. Згідно п'ятого принципу – принципу мінімуму прогресу – дії і вчинки окремих працівників та діяльність організації загалом можна вважати етичними, якщо вони не порушують загальноприйнятих етичних норм.

6. Шостий принцип – принцип толерантності – вимагає терпимого ставлення до моральних норм, принципів, засад і традицій інших організацій, регіонів, країн.

7. Сьомий принцип спрямований на підтримку власної думки при вирішенні різноманітних службових питань. Але нонконформізм, як і конформізм в даному випадку повинен виявлятись в розумних межах.

8. Восьмий принцип заперечує використання насильства і вчинення тиску на підлеглих, що може виражатись у різних формах.

9. Дев'ятий принцип – принцип безконфліктності. В колективі варто уникати конфліктів, хоча і конфлікт може спричиняти як дисфункціональні, так і функціональні наслідки.

На основі вказаних принципів кожен працівник формує особисту етичну систему, якою він послуговується в професійній діяльності. Більшість етичних кодексів фірм опирається на ці етичні принципи.

3. Види професійної етики

Професійна етика – це сукупність норм і правил, що регулюють поведінку представника певної професії на основі загальнолюдських моральних цінностей, з

врахуванням особливостей його професійної діяльності і конкретної ситуації. Поява того чи іншого виду професійної етики була зумовлена певними причинами:

1. Характер етичних відносин можуть визначати і позаморальні чинники. Так, в економіці важливе місце посідає прибуток, матеріальна користь і рентабельність. Меркантилізм присутній і в політичній сфері.

2. Зміст етичних відносин може змінюватись залежно від суб'єктів і об'єктів цих відносин. Так, опинившись в ситуації життя і смерті, людина може себе поводити зовсім по-іншому, ніж в повсякденній практиці. Тому на відносини між лікарем і пацієнтом накладаються певні етичні обмеження. Наприклад, актуальними проблемами біомедичної етики є евтаназія, трансплантація органів, штучне запліднення.

3. В сучасному соціальному просторі перебувають люди з різним рівнем морального розвитку. Злочинному середовищу притаманні свої норми і цінності, що суперечать загальносуспільним моральним стандартам.

4. Суб'єкти етичних відносин не завжди є рівними, оскільки один з них можете перебувати на стадії становлення із зародковою формою моральності. Такі відносини складаються між педагогами та їх вихованцями. У виховній практиці потрібно дотримуватись балансу між самостійністю і незалежністю вихованців та зовнішньою регламентацією їхньої поведінки, виходячи з вікових та індивідуальних особливостей дитини.

У сучасному світі є велика кількість професій і поведінка представника кожної з них регламентується певними нормами і правилами. Проте популярність ряду професій зумовила і те, що їхні етичні проблеми широко обговорюються.

Основи лікарської етики були закладені Гіппократом. Саме він вперше порушив проблему високої моральної зовнішності і етичної поведінки лікаря. Традиційно проблематика лікарської етики стосується проблеми особистих якостей і взаємин між лікарем і пацієнтом, а також обов'язку лікаря не завдавати шкоди своїм пацієнтам.

Процес формування журналістської моралі відбувався у XIXXX століттях, коли професія журналіста перетворилась на масову. Тоді ж з'явились перші етичні кодекси журналістської етики у вигляді документів. В своїй діяльності журналісти

повинні керуватися не особистими чи корпоративними інтересами, а інтересами усього суспільства і окремих його соціальних груп. Кодекси журналістської етики вимагають від представників цієї професії відповідного поводження з інформацією, з цільовою аудиторією, яка цю інформацію отримає, та у редакційному середовищі серед своїх колег. Серед основних принципів журналістської етики варто виокремити принципи чесності і соціальної відповідальності.

Основи економічної етики були закладені Арістотелем в його працях «Етика», «Політика», «Нікомахова етика». Ототожнюючи етику і економічну етику, мислитель радив своєму синові Нікомахові займатись виробництвом матеріальних благ.

Один із засновників американської автомобільної промисловості Генрі Форд запропонував власну етико-економічну концепцію, якої намагався дотримуватись в житті. На його думку, здоровий етичний глузд полягає у здобутті щастя і добробуту чесною працею. Вироблений продукт – це просто матеріалізована «ділова теорія», це спосіб принести людям радість і задоволення. Користь матеріальних речей – в утвердженні життєвої свободи.

Юридична етика поєднує як загальнолюдські, так і особливі норми та принципи моралі. Найважливішою проблемою юридичної діяльності є проблема співвідношення законності і справедливості. Адже нерідко трапляються ситуації, коли винесені ухвали відповідають нормам закону, але за своєю суттю є несправедливими.

4. Кодекси професійної етики

Перші кодекси професійної етики з’явились в період ремісничого поділу праці, що припав на XI–XII століття. Саме статути середньовічних цехів містили етичні вимоги до професії, характеру праці, людей, які цією працею займались. Проте важливість ряду професій у суспільстві зумовила виникнення етичних вимог до них значно раніше, про що свідчать єгипетські, китайські, індійські і вавилонські рукописи. Це стосується «Клятви Гіппократа» та етичних уставів жерців, які виконували функції судочинства у суспільстві.

Сучасні етичні кодекси як частина професійних стандартів містять етичні принципи, норми і правила.

Кодекси етики – це сукупність норм правильної, належної поведінки для представників певної професії. Вони є певною гарантією якості для суспільства, оскільки містять інформацію про стандарти і обмеження діяльності працівників певної сфери. Метою створення етичних кодексів є запобігання неетичній поведінці.

Етичні кодекси максимально повно відображають специфіку організації, в якій вони прийняті. Тому етичні кодекси мажуть стосуватись як представників однієї професії, так і співробітників однієї організації.

Наприклад, етичний кодекс американської хімічної компанії «Проктер енд Гембл», заснованої в 1837 році, складається з 11 розділів. Окрім співробітників компанії, в кодексі приділяється увага її клієнтам, партнерам, постачальникам і замовникам.

Кодекс компанії «Кока-кола» складається з п’яти розділів. У першому розділі визначене коло зобов’язань, що стосуються бухгалтерських рахунків і звітів компанії. Співробітники звітують про свою діяльність перед керівництвом, яке потім звітує перед акціонерами, урядовими структурами та іншими юридичними особами.

У другому розділі описуються потенційні конфлікти, пов’язані з інтересами службовців. Службовцю забороняється мати особисту зацікавленість стосовно постачальників компанії, конкурентів чи клієнтів.

Третій розділ регулює стосунки компанії з державними установами, офіційними особами, клієнтами і постачальниками.

Четвертий розділ регламентує участь службовців в діяльності політичних партій та інших компаній, що не повинна позначатися на якості їхньої роботи.

П'ятий розділ вказує на те, яким чином на практиці повинні реалізовуватись правила кодексу.

Опираючись на досвід діяльності відомих американських, французьких і японських фірм, можна стверджувати, що їхні значні прибутки – це результат суворого дотримання встановлених норм і правил поведінки на робочому місці.

З 1977 році у Вашингтоні успішно функціонує «Центр етичних проблем». Його основна місія – допомога фірмам і організаціям у створенні і коригуванні етичних кодексів, підтримка високого етичного рівня атмосфери в колективі.

У японських компаніях практикують розробку так званих етичних карт – набору правил і рекомендацій для кожного працівника, в якому конкретизований етичний кодекс організації. В них також містяться дані про консультанта організації з етичних питань.

Література

Основна

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.

11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Додаткова

1. Валюк О. Я. Наукові концепції моралі й моральності / О. Я. Валюк // Зб. наук. праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України Проблеми сучасної психології. – 2010. – Вип. 7. – С. 75–86.
2. Воропай С. М. Спортсмен як проблема в олімпійському русі та підходи до її вирішення / Воропай С. М. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 9. – С. 21–25.
3. Гасюк Л. М. До проблеми визначення сутності поняття «професійна етика» / Л. М. Гасюк // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. праць. – 2001. – Вип. 14. – С.100–102.
4. Гасюк Л. М. Етика в українському вимірі / Гасюк Л. М. // Вісник Черкаського державного університету: Психолого-педагогічні науки. – 2000. – Вип. 18. – С.23–28.
5. Гончаренко Є. В. Морально-етичні аспекти в спорті інвалідів / Гончаренко Є. В., Когут І. О. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту: Зб. наук. праць / за ред. С. С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2007. – № 11. – С. 28–30.
6. Демків Т. В. Моральні пріоритети людського буття / Т. В. Демків // Наукові записки КУТЕП. Серія «Філософські науки». – 2011. – Вип. 9. – С. 297–306.
7. Дутчак М. В. Спорт для всіх у Фінляндії, Німеччині та Франції // Дутчак М. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 8. – С. 36–43.
8. Жуковський В. М. Проблема моральних цінностей в Українському суспільстві перехідного періоду / Жуковський В. М. // Наукові записки НаУКМА. – 2000. – Т. 18. – С. 80–82.
9. Іванов В. Ф. Журналістська етика : Підручник / Іванов В. Ф., Сердюк В. Є. – К.: Вища школа, 2007. – 231 с.

10. Качуровский Д. О. Про соціально-педагогічні проблеми сучасного спорту вищих досягнень [Електронний ресурс] / Качуровський Д. О. // Тези доповіді. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту і туризму в формуванні здоров'я людини», Класичний приватний університет, 15–16 жовтня 2010 р., Запоріжжя. – Режим доступу : http://www.swimukraine.org.ua/?page=225&PHPSESSID=41e2f0d39cda83ca5fe6dbfa9958f92a
11. Клічук А. В. Етичний аналіз справедливості як універсальної категорії міжіндивідних взаємин / А. В. Клічук // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія». – 2010. – № 100. – С. 10–15.
12. Кричфалушій М. Загальнолюдські моральні цінності майбутніх спортивних педагогів / Михайло Кричфалушій // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. праць – 2009. – № 3. – С. 27–30.
13. Мазурик М. Онтологічний вимір етичних категорій добра і зла / Марія Мазурик // Вісник НУ «ЛП». Філософські науки. – 2010. – № 661. – С. 25–31.
14. Сердюк О. С. Деонтологічний підхід в етиці бізнесу / О. С. Сердюк // Totallogy - XXI. Постнекласичні дослідження. – 2004. – Вип. 11. – С. 290–301.
15. Тофтул М. Г. Проблема справедливості: етичний аспект / М. Г. Тофтул, Р. П. Шмат // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 31. – С. 3–5.
16. BodasińskaA. Moralnysport [Електронний ресурс] / BodasińskaAnna, BodasińskiSławomir // Bibliotekalidera. – Режим доступу : http://www.lider.szs.pl/biblioteka/index.php?action=pokaz&dzial_id=4
17. KaźmierczakA. Ideaolimpizmujakoalternatywnakoncepcjaedukacyjno-wychowawcha / ArkadiuszKaźmierczak // Humanistyczneaspektyrehabilitacji, turystyki, rekreacjiisportu. – Lwów–Poznań–Warszawa, 2010. – S. 5–10.
18. Misiuna B. Etyczne aspektysportu / Bohdan Misiuna, Alicja Przyłuska-Fiszer. – Wydawnictwo AWF, 1993. – 155 s.
19. Nowocień J. Olimpizm i zasada fair play szansą wychowania w tolerancji [Електронний ресурс] / Jerzy Nowocień. – Режим доступу :http://euro2012.wcies.edu.pl/download/Olimpizm_i_zasada.pdf

20. Poźniak P. Zagrożenia we współczesnym sporcie [Електронний ресурс] / Piotr Poźniak // Internetowy Serwis Filozoficzny przy Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. – Режим доступу : http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/?l=1&p=lin3&m=105&ii=319
21. Wysoczański R. Walka z dopingiem – bez alternatywy / Ryszard Wysoczański // Sport Wyczynowy. – 2002. – № 3–4. – S. 110–113.